

Η ΑΡΧΑΙΑ ΑΡΚΑΔΙΚΗ ΠΟΛΗ ΚΟΡΩΝΗ
ΚΑΙ Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΣΑΡΣΟΚΟΡΩΝΗ
(Γ' αί. π. Χ. — Θ' αί. μ. Χ.)

Σε συνοδικό γράμμα του πατριάρχη Νικολάου προς τον 'Αλέξιο Α' Κομνηνό (1081-1118) μνημονεύεται ότι ο αυτοκράτορας Νικηφόρος Α' (802-811) είχε παραχωρήσει στη νέα μητρόπολη της Πάτρας τις επισκοπές Μεθώνης, Λακεδαίμονος και Σαρσοκορώνης¹. Σχετικά με την τελευταία επισκοπή, που δε συναντάται άλλη φορά στις πηγές της μεσαιωνικής εποχής με το σύνθετο αυτό όνομα, ο Ν. Βέης πιστεύει ότι πρόκειται για δίδυμη επισκοπή Ταρσοῦ και Κορώνης² και ταυτίζει το σύνθετο αυτό τοπωνύμιο με τον Ταρσό Φενεοῦ και τή μεσσηνιακή Κορώνη. Η ταύτιση δε φαίνεται πιθανή όχι μόνο γιατί οι δύο οίκισμοί βρίσκονται μακριά ο ένας από τον άλλον, αλλά και γιατί σε πατριαρχικό έγγραφο του Κυρίλλου Α' (έτος 1622) μνημονεύονται επισκοπές Κορώνη και Σαρσοκορώνη. Η σύγχρονη μνεία των δύο ονομάτων δείχνει ότι πρόκειται για διαφορετικές πόλεις³.

Η ένωση των δύο τοπωνυμίων φανερώνει ότι ή Κορώνη δεν πρέπει να βρισκόταν μακριά από τον Ταρσό. Η τοποθέτησή της μάλιστα στη (σημερινή) Κορινθία πρέπει μάλλον να θεωρηθεί ως βέβαιη, επειδή σε τουρκικό φερμάνι του 1803, που αφορά την περιοχή Κορίνθου μνημονεύονται κοινότητες Μετροκορώνα (Μέτρο + Κορώνη)⁴. Αν ληφθεί υπόψη ότι σήμερα υπάρχουν κοντά στο Ξυλόκαστρο χωριά με το όνομα Κορωναίικα και Κορωνιαταίικα, που, καθώς φαίνεται, δημιουργήθηκαν από τή μετακίνηση ποιμένων πληθυσμών της Ζήριας, είναι πολύ πιθανό ή Κορώνη να βρισκόταν στην περιοχή του παραπά-

1. Γ. Ράλλη. - Π. Ποτλή, *Σύνταγμα τών θείων και ιερών κανόνων*, τόμ. Β', 'Αθήνησι 1855, σ. 72. J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, τόμ. 111, στ. 880.

2. N. Bees, «Beiträge zur kirchliche Geographie Griechenlands im Mittelalter und in der neuen Zeit», *Oriens Christianus*, Leipzig 1915, σ. 251 κ.έ.

3. Μ. Κορδώση, *Συμβολή στην ιστορία και τοπογραφία της περιοχής Κορίνθου στους μέσους χρόνους*, 'Αθήνα 1981, σ. 264, 360 κ.έ.

4. Ι. Γιανναροπούλου, «Σουλτανικόν φερμάνιον 1803 περί Κορίνθου»: Α' τοπικό Συνέδριο Κορινθιακών Έρευνών, Παράρτ. στα *Πελοποννησιακά* 11 (1975) σ. 195 «... και τών κοινοτήτων Μετροκορώνα, άπασών ύπαγομένων εις τὸ Συμβούλιον ήγεμόνος Κορίνθου...».

νω βουνοῦ¹. Ταρσός και Κορώνη εἶναι ἀρχαῖα τοπωνύμια. Τὸ πρῶτο συναντᾶται μόνο σὲ πηγές τῆς ὕστερης βυζαντινῆς ἐποχῆς και τῆς τουρκοκρατίας (ἦταν σημαντικό φρούριο τῆς Φενεοῦ, πού κατέλαβε ὁ σουλτάνος Μεχμέτ Β', κατὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ 1458 στὸν Μορέα, και ἔδρα ἐπισκοπῆς). Τὸ δεύτερο τοπωνύμιο, ἡ Κορώνη, δὲ μνημονεύεται σὲ πηγές τῆς μεταγενέστερης περιόδου, συναντᾶται ὅμως σὲ ἐκεῖνες τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς. Πράγματι, ἡ ὑπαρξὴ ἀρχαίας πόλης Κορώνης (και Κορώνειας), πού δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ταυτιστεῖ μὲ τίς γνωστὲς ὁμώνυμες πόλεις τῆς Μεσσηνίας, Βοιωτίας και Φθιώτιδος, μᾶς κάνει νὰ πιστεύουμε ὅτι πρόκειται γιὰ τὴν Κορώνη τοῦ συνοδικοῦ γράμματος τοῦ Νικολάου.

Ὁ πιὸ κοντινός, χρονολογικά, συγγραφέας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Νικηφόρο Α' πού μνημονεύει πόλη Κορώνεια εἶναι ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος (ΣΤ' αἰῶνας μ.Χ.)². Ο J. Wiseman ἀναφέρει ὅτι πιθανότατα ἡ πόλη βρισκόταν ἀνατολικά τοῦ Νεμέα ποταμοῦ, δηλ. σὲ κορινθιακὸ ἔδαφος³, ἐπισημαίνει ὅμως ὅτι δὲ μνημονεύεται ἀπὸ τὸν παραπάνω συγγραφέα ὡς πόλη ἢ κώμη τῆς Κορίνθου, διευκρίνηση πού γίνεται γιὰ τοὺς ἄλλους κορινθιακοὺς οἰκισμοὺς. Ἴσως ἡ διευκρίνηση αὐτὴ δὲν ὑπάρχει, γιατί, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω, πιθανότατα ἡ Κορώνη δὲ βρισκόταν σὲ ἔδαφος τῆς ἀρχαίας Κορινθίας.

Ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες γιὰ τὴν Κορώνη ἀντλοῦμε ἀπὸ ἀρχαῖες ἐπιγραφές. Μιὰ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸ Αἴγιο, χρονολογημένη στὶς ἀρχές τοῦ Γ' αἰῶνα π.Χ., περιέχει συνθήκη μεταξὺ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας και τῆς Κορώνης⁴. Μολονότι ὑπάρχουν δυσκολίες γιὰ τὴν ταύτισή της⁵, πιστεύουμε ὅτι πρόκειται γιὰ τὴν ἐν λόγω πόλη. Πιὸ ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἐπιγραφή πού μνημονεύει, ἀνάμεσα σὲ ἄλλες πόλεις, και αὐτὴν τῆς Κορώνης, μὲ τὸ διευκρινιστικὸ Ἄρκ⁶. Ὅπως σωστά γράφτηκε, ἡ διευκρίνηση ἦταν ἀναγκαῖα γιὰ νὰ ξεχωρίσει ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὁμώνυμους οἰκισμοὺς. Φαίνεται, λοιπόν, ὅτι σ' ὀλόκληρη τὴν ἀρχαία Ἀρκαδία ὑπῆρχε μιὰ πόλη μὲ τὸ ὄνομα αὐτό.

1. Μ. Κορδῶση, ὁ.π., σ. 361-62.

2. Stephen von Byzanz, *Ethnica*, Graz 1958, σ. 377: «Κορώνεια...δευτέρα πόλις Πελοποννήσου [μεταξὺ] Σικυῶνος και Κορίνθου». Τὸ ἴδιο ἐπαναλαμβάνει και ὁ Ἡρωδιανός (βλ. J. Wiseman, *The Land of the Ancient Corinthians*, Göteborg 1978, σ. 108).

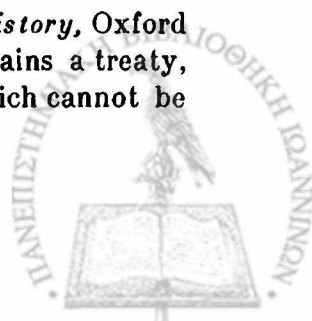
3. J. Wiseman, ὁ.π., σ. 108.

4. SEG (Supplementum Epigraphicum Graecum) XIV (1957) 375, XVI (1959) 291. J. Bingen, «Inscriptions d' Achaïe», *BCH* 78 (1954) 402 κ.έ.

...ε δὲ ἄ τε βουλ(ά) τῶν Ἀχα(ιῶν) και ...δα
μιοργοι και Κορωνεί(ων ;)... κα..

5. J.A.O. Larsen, *Greek Federal States. Their Institutions and History*, Oxford 1968, σ. 86: «The document is very fragmentary but apparently contains a treaty, the nature of which cannot be determined, with a city Coronea, which cannot be identified for certain».

6. *Inscriptiones Graecae*, τομ. IV, ἀρ. 619: «Κορώνη Ἀρκ.».

Ὁ χῶρος τῆς ἀρχαίας Ἀρκαδίας ἦταν τεράστιος. Σὲ ποῖο σημεῖο βρισκόταν ἡ Κορώνη; Μὲ βάση μιὰ ἐπιγραφή τοῦ Β' π.Χ. αἰῶνα μπορούμε νὰ περιορισθοῦμε στὸ ΒΑ τμήμα τῆς περιοχῆς αὐτῆς. Ἡ ἐπιγραφή περιλαμβάνει κατάλογο πόλεων ποὺ ἔστειλαν χρυσὰ στεφάνια στὸν Κάσσανδρο, γιὰ τοῦ Μεσσηθέως ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια¹. Στὴν ἀπαρίθμηση τῶν πόλεων, ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ 14 ὠς τὸν ἀριθμὸ 23, φαίνεται ὅτι ἀκολουθεῖται γεωγραφικὴ σειρά. Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι ἀκολουθεῖται ἡ κεντρικὴ ὁδικὴ ἀρτηρία, ποὺ ὁδηγεῖ ἀπὸ τὴ Μεσσηνία στὸν Ἴσθμό. Ἔτσι ἀπὸ νότια πρὸς βόρεια μνημονεύονται οἱ ἐξῆς πόλεις: 14) Μεσσηνίων, 15) Μεγαλοπολιτῶν, 16) Τεγεατῶν, 17) «ἡ πόλις ἡ Κορωνείων τῶν ἐν Ἀχαΐᾳ»², 18) Φλειασίων, 19) Κλεωναίων, 20) Παλέων, 21) Ἡραίων, 22) Μεγαρέων, 23) Κορωνέων (Βοιωτίας). Ἡ Κορώνη, λοιπόν, (ἡ πόλις ἡ Κορωνείων) πρέπει νὰ βρισκόταν ἀνάμεσα στὴν Τεγέα καὶ τὸν Φλιούντα (περιοχὴ Μαντίνειας, Ὀρχομενοῦ, Φενεοῦ, Στυμφαλίας). Μία ἄλλη ἐπιγραφή ποὺ βρέθηκε στὴν Ὀλυμπία ἐνισχύει τὴν ἀποψη αὐτή. Ἡ πόλις δὲν πρέπει νὰ βρισκόταν μακριὰ ἀπὸ τὸν ἀρκαδικὸ Ὀρχομενὸ, ἀφοῦ στὴν ἐπιγραφή αὐτὴ μνημονεύεται ὅτι εἶχε καταληφθεῖ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ τελευταίου (Ἐρχομένιοι ἀνέθειαν τοῖ Δί τῷ Ὀλυπίοι Κορόνεια (νὴ ἠελόντες)³.

Σύμφωνα μὲ ὅσα ἀναφέραμε ὡς ἐδῶ, καταλήγουμε στὴν ἴδια περίπου περιοχὴ εἴτε στηριχθοῦμε σὲ μεσαιωνικὲς καὶ νεότερες πηγές, εἴτε στηριχθοῦμε σὲ πηγές τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς. Μὲ βάση δηλ. μόνο τὸ συνοδικὸ γράμμα τοῦ πατριάρχου Νικολάου καὶ τὴ θέση τοῦ Ταρσοῦ καὶ τῶν δύο μικρῶν οἰκισμῶν Κορωναίικα καὶ Κορωνιαταίικα, προτείναμε τὴν περιοχὴ τοῦ βουνοῦ Ζήριας (περιοχὴ Φενεοῦ-Στυμφαλίας-Τρικάλων-Ζαρούχλας) ὡς τὸ πιθανότερο ἐδαφικὸ τμήμα μέσα στὸ ὁποῖο εἶχε χτιστεῖ ἡ Κορώνη. Μὲ βάση τὶς ἀρχαῖες ἐπιγραφές καταλήγουμε στὸν ἐδαφικὸ χῶρο τῆς ἀρχαίας Ἀρκαδίας καὶ μάλιστα στὸ βορειοανατολικὸ τμήμα τῆς (περιοχὴ Μαντίνειας-Ὀρχομενοῦ-Στυμφαλίας). Σὲ μικρὴ ἀπόσταση βορειοανατολικά τῆς τελευταίας περιοχῆς τοποθετεῖ καὶ ὁ Στέφανος ὁ Βυζάντιος τὴν Κορώνεια, ἀφοῦ μνημονεύει ὅτι βρισκόταν μεταξὺ Κορίνθου καὶ Σικυῶνος.

1. W. Dittenbergen, *Sylloge Inscriptionum Graecorum*, ἐκδ. Δ', τόμ. Β', Leipzig 1915 κ. ἐ. (ἐπανατύπ., Hildesheim 1960), σ.215, (n. 653). Πρόβλημα ἀποτελεῖ ἡ ταύτιση τῶν πόλεων τῶν Παλέων καὶ τῶν Ἡραίων. Πιθανότατα ἡ δεύτερη βρισκόταν στὴν περιοχὴ Ἡραίου Περαιῶρας (J. Wiseman, ὅ.π., σ. 33, 41, σημ. 109). Ἴσως ἡ πρώτη βρισκόταν δυτικὰ τῆς Κορίνθου. Ὁ Ἀραβας γεωγράφος Edrisi (*Geographie d' Edrisi*, μετάφρ. P.A. Jaubert, τόμ. Β', Paris 1840, σ. 124) μνημονεύει στὴν περιοχὴ αὐτὴ πόλιν Poras. (βλ. Μ. Κορδῶση, ὅ.π., σ. 257).

2. Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία εἶχε ἐπεκταθεῖ καὶ περιλάμβανε καὶ τὴν Κορώνη.

3. L. Moretti, «Κορώνη in Arcadia»? «*Rivista di Filologia e di Istruzione Classica* 35 (1957) 172. Ἐκφράσθηκε ἡ γνώμη ὅτι πρόκειται γιὰ τὶς βοιωτικὲς πόλεις Κορώνεια καὶ Ὀρχομενὸ, ὁ P. Roussel ὁμοῦς ἀμφισβήτησε αὐτὴ τὴν ταύτιση καὶ ὑποστήριξε

Ὡς τὸ σημεῖο αὐτό, γιὰ τὴν ταύτιση τῆς Κορώνης, ἔχουμε δεχθεῖ ὅτι οἱ τύποι Κορώνη καὶ Κορώνεια ἀνήκουν στὴν ἴδια πόλη, συμφωνώντας μετὰ τὸν Luigi Moretti¹, ὁ ὁποῖος ἀποκλείει μόνον τὴν Κορώνεια πού μνημονεύει ὁ Στέφανος Βυζάντιος. Γιὰ τὴν τελευταία ἔμως πόλη θὰ ἔχουμε τὴν εὐκαιρία νὰ μιλήσουμε πιὸ κάτω. Ἐδῶ πρέπει νὰ ἀναφέρουμε ὅτι κι ἂν ἀκόμη θεωρήσουμε ὅτι ἡ Κορώνεια, καθὼς καὶ τὰ ἐθνικὰ Κορώνιοι καὶ Κορωνεῖς, πού μνημονεύονται στὶς ἀρχαῖες πηγές, ἀντιπροσωπεύουν διαφορετικὴ πόλη ἀπὸ τὴν Κορώνη καὶ, ἐπομένως, μᾶς ἀπομένει νὰ λάβουμε ὑπόψη μας μόνον τὴν ἐπιγραφὴ ἐκείνη, ἔπου μνημονεύεται ἡ Κορώνη Ἀρκαδίας, μποροῦμε νὰ βγάλουμε χρήσιμα τοπογραφικὰ συμπεράσματα, ἂν τὴ συγκρίνουμε μετὰ νεότερη πηγὴ. Γιὰ νὰ περιορίσουμε δηλ. περισσότερο τὸ χῶρο μέσα στὸν ὅποιο βρισκόταν ἡ Κορώνη, δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ συσχετίσουμε τὴν παραπάνω ἐπιγραφὴ μετὰ τὸ φερμάνι τοῦ 1803, πού τοποθετεῖ τὶς κοινότητες Μέτρο καὶ Κορώνη στὴν περιοχὴ Κορίνθου. Ἡ ἐπιφάνεια πού καλύπτει ἡ ἀρχαία Ἀρκαδία εἶναι γνωστὴ. Ἡ περιοχὴ Κορίνθου στὴν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας κάλυπτε τὴ σημερινὴ Κορινθία καὶ ἓνα τμήμα τῆς Ἀργολίδας (Ἐπιδαυρία, Τροιζηνία)². Τὸ μόνον ἐδαφικὸ τμήμα ἔπου συμπίπτουν οἱ δύο περιοχές εἶναι ἐκεῖνο τοῦ Φενεοῦ-Στυμφαλίας, τὸ ὁποῖο στὴν ἀρχαιότητα ἀνήκε στὴν Ἀρκαδία, ἀλλὰ στὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας (καὶ σήμερα) ἀνήκει στὴν Κορινθία. Νομίζουμε, λοιπόν, ὅτι ἡ ὑπαρξὴ πόλης Κορώνης σὲ μία ἀπὸ τὶς δύο παραπάνω περιοχές πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὡς βέβαιη, ἀφοῦ ὀδηγούμαστε σ' αὐτὸ τὸ συμπέρασμα ἀπὸ διαφορετικὲς κατευθύνσεις.

Θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ περιορίσουμε ἀκόμη τὴν περιοχὴ μέσα στὴν ὁποία βρισκόταν ἡ πόλη; Δὲν μποροῦμε νὰ ἰσχυριστοῦμε τίποτε μετὰ βεβαιότητα, ὑπάρχουν ἔμως ὀρισμένα στοιχεῖα πού μᾶς ὀδηγοῦν πρὸς τὴν περιοχὴ τῆς Στυμφαλίας καὶ μάλιστα πρὸς τὸ βορειοανατολικὸ τμήμα της, δηλ. πρὸς τὸ μέρος τῆς Σικυωνίας καὶ τῆς Φλειασίας. α) Ταρσὸς καὶ Κορώνη ἦταν δύο κέντρα, ὅπως π.χ. τὰ Μοθοκόρωνα (Μεθώνη καὶ Κορώνη) ἢ ἡ Ἀργοναυπλία (Ἄργος καὶ Ναύπλιο). Ἀφοῦ ὁ Ταρσὸς βρισκόταν στὴ Φενεό, εἶναι πιθανότερο τὸ δεύτερο κέντρο, ἡ Κορώνη νὰ βρισκόταν στὴ Στυμφαλία. β) Στὰ μεταγενέστερα χρόνια ἡ ἐπισκοπὴ μνημονεύεται μετὰ τὸ ὄνομα «Ταρσοῦ καὶ Ζεμενῶν». Ἡ Ζεμενός, πόλη πού μοιραζόταν τὴν ἐπισκοπὴ μετὰ τὸν Ταρσὸ ἀπὸ τὸν ΙΕ' αἰῶνα καὶ ὕστερα, ἄκμασε στὴ μέση βυζαντινὴ περίοδο καὶ βρισκόταν ὅχι πολὺ μακριὰ ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν ἀρκαδικὸ Ὀρχομενὸ καὶ τὴ «μυστυριώδη» Κορώνη, ἀποψη μετὰ τὴν ὁποία συμφωνοῦμε.

1. L. Moretti, *ὁ.π.*, σ. 171 κ.έ.

2. Βλ. F. C. H. L. Rouqueville, *Voyage de la Grèce*, ἔκδ. Β', τ. Ε', σ. 182-184, ὅπου ἡ περιοχὴ Κορίνθου φθάνει ὡς τὰ Μέθανα. Bory de Saint-Vincent, *Expédition Scientifique de Morée*, τόμ. Β', μέρ. Α', Géographie, Paris 1834, σ. 67 κ.έ., ὅπου ἐπίσης ὁ κατάλογος τῶν χωριῶν καλύπτει ὀλόκληρη τὴν παραπάνω περιοχὴ. G. Alberghetti, *Notizia delle quattro Provincie, divise in ventiquattro Territori con li nomi topografici delle*

ἀπὸ τὸ βορειοανατολικὸ τμήμα τῆς ἀρχαίας Στυμφαλίας. Πιθανῶς καὶ ἡ Κορώνη, πού μοιραζόταν τὴν ἐπισκοπὴν μετὰ τὸν Ταρσοῦ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Θ' αἰώνα, δὲν πρέπει νὰ βρισκόταν πολὺ μακριὰ τῆς¹. γ) Σημερινὰ κοντινὰ χωριὰ πού φέρουν σύνθετο ὄνομα, ὅπως καὶ ἡ Μετροκορώνη, εἶναι τὸ Κλιμέντι καὶ τὸ Κέσαρι (Κλιμεντοκέσαρι) πού βρίσκονται στὰ βορεινὰ ὄρια τῆς Στυμφαλίας. δ) Στὸ τουρκικὸ φερμάνι πού μνημονεύσαμε παραπάνω, μαζί μετὰ τῆς κοινότητος Μετροκορώνη, ἀναφέρονται τὰ χωριὰ Μαλῆ, Κελινλῆ, Θεοδωρίτζα. Ἀπ' αὐτὰ τὸ πρῶτο (Mali Pano e Cato) μνημονεύεται στὸς πίνακες τοῦ Alberghetti (περίοδος Β' Ἑνετοκρατίας)², ἀμέσως μετὰ τὰ χωριὰ Παραδείσι, Λιόπεσι, Μποζικιαῖοι καὶ Βοῖβοντά, πού βρίσκονται στὰ ὄρια Στυμφαλίας, Σικυωνίας καὶ Φλειασίας.

Τὴ θέση αὐτῆ, στὰ βορειοανατολικά ὄρια τῆς Στυμφαλίας (καὶ ὁλόκληρης τῆς ἀρχαίας Ἀρκαδίας), μποροῦμε νὰ συσχετίσουμε καὶ μετὰ ἀρχαῖες πηγές: α) Τοποθετώντας τὴν Κορώνη στὸ βορειοανατολικὸ ἄκρο τῆς Στυμφαλίας ἢ ἀκόμη καὶ στὸ ἄμεσα γειτνιάζον τμήμα τῆς Σικυωνίας ἢ Φλειασίας φθάνουμε πολὺ κοντὰ στὴν περιοχὴ ὅπου τοποθετεῖ τὴν Κορώνη ὁ Στέφανος Βυζάντιος («μεταξὺ» Κορίνθου καὶ Σικυῶνος). Ἐδῶ πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι ἡ λέξις «μεταξὺ» στὴν ἐκδοσὴ τοῦ κειμένου τοποθετεῖται σὲ ἀγκύλες, πράγμα πού σημαίνει ὅτι δὲν ἀποκλείεται νὰ ὑπῆρχε κάποια ἄλλη στή θέση τῆς, ἢ ὅποια θὰ μᾶς ἐπέτρεπε, ἴσως, νὰ τοποθετήσουμε τὴν Κορώνη νοτιότερα, δηλ. πάνω ἢ πολὺ κοντὰ σὲ ἀρκαδικὸ ἔδαφος. Πιστεύουμε λοιπὸν ὅτι ὁ Στέφανος Βυζάντιος μιλάει γιὰ τὴν ἴδια πόλιν. β) Ὁ Moretti, σὲ ἄρθρο του, στὸ ὁποῖο ὑποστηρίζεται ἡ ὑπαρξὴ ἀρκαδικῆς Κορώνης, μνημονεύει: «Στὸν κατάλογο τῶν ὀλυμπιονικῶν τοῦ Ἰουλίου Ἀφρικανοῦ καταγράφεται ὡς νικητῆς σὲ ἀγῶνα δρόμου τῆς 12ης ὀλυμπιάδος (732 π. Χ.) κάποιος Ὁξύθεμις Κορωναῖος. Τὸ ἐθνικὸ ὄνομα δὲν ἔγινε ἀποδεκτὸ ὁμόθυμα ἀπὸ τοὺς κριτικούς, γιὰτὶ φαινόταν ἀδύνατο ὅτι ἓνας κάτοικος τῆς Κορώνης Βοιωτίας θὰ μπορούσε νὰ εἶχε ἔλθει σὲ τόσο πρῶιμη ἐποχὴ στὴν Ὀλυμπία, ὅπου στὶς πρῶτες εἴκοσι ὀλυμπιάδες ἔλαβαν μέρος μόνο Πελοποννήσιοι ἀθλητές. Γ' αὐτὸ, ἐπειδὴ ὁ Φιλόστρατος (Gymm. σ. 142, 18 Jüthner) μνημονεύει ὅτι ὁ Ὁξύθεμις ἦταν ἀπὸ τῆς Κλεωνῆς, θεωρεῖται ἀκριβὲς τὸ ἐθνικὸ Κλεωναῖος, πού υἰοθετήθηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Φιλόστρατο. Ἀλλὰ ὁ Φιλόστρατος, ὁ ὁποῖος συχνὰ βρίσκεται σὲ ἀσυμφωνία μετὰ ἄλλες ἀρχαῖες πηγές σχετικὰ μετὰ τῆς πατρίδος τῶν ὀλυμπιονικῶν, θὰ ἦταν δυνατὸ σὲ αὐτὴ τὴν περίπτωσιν νὰ εἶχε κάνει λάθος ἢ νὰ εἶχε δοκιμάσει νὰ διορθώσει τὸ ἐθνικὸ Κορωναῖος, ἀφοῦ κι αὐτός, ὅπως καὶ οἱ νεότεροι κριτικοί, δὲν ἀποδε-

ville (Στὸ τέλος τοῦ βιβλίου τοῦ P. Pacifico, *Breve descrizione corographica del Peloponneso o Morea*, in Venezia 1704), σ. 118-119.

1. Ἄν λάβουμε ὑπόψιν ὅτι μετὰ τὸ ὄνομα τῆς Ζεμενοῦ μνημονεύεται ἐπισκοπὴ ἀπὸ τὸν Ι' αἰώνα, καὶ ὅτι ἀπὸ τὸν ΙΕ' αἰώνα καὶ ὕστερα ἡ ἐπισκοπὴ ἀναφέρεται ὡς Ταρσοῦ καὶ Ζεμενῶν, δὲν ἀποκλείεται τὸν Ι' αἰώνα ἡ Ζεμενὸς νὰ εἶχε ἀντικαταστήσει τὴν κοντινὴν Κορώνη.

2. G. Alberghetti, *δ.π.*, σ. 118.

χόταν την έκδοχή ότι πρόκειται για τη βοιωτική Κορώνεια. Ο Wilamowitz (Pindaros, σ. 482, σημ. 2) πιστεύει ότι πρόκειται για την Κορώνη Μεσσηνίας. Αυτή η υπόθεση, όμως, πρέπει να απορριφθεί, διότι όλοι οι Μεσσήνιοι, ως την ύποταγή της περιοχής τους στους Λακεδαιμόνιους, καταγράφονται στον πίνακα των ολυμπιονικῶν με το ευρύτερο εθνικό (Μεσσήνιος) και όχι με το στενότερο κάθε πόλης.

Εν τούτοις είναι δυνατό ο Φιλόστρατος να μην έκανε λάθος αλλά να όφειλε σε διαφορετική πηγή την πληροφορία για την πατρίδα του Όξύθεμι, αφού οι Κλεωνές δεν βρίσκονταν πολύ μακριά από το βορειοανατολικό τμήμα της αρχαίας Στυμφαλίας.

Η Κορώνη επιζεί σ' ολόκληρη τη διάρκεια της αρχαίας εποχής και, καθώς φαίνεται, και στην ύστερη ρωμαϊκή περίοδο, αφού σε μία έπιγραφή του Β' ή Γ' μ.Χ. αιώνα, που βρέθηκε στην Κόρινθο, μνημονεύεται ανάμεσα σε άλλες πόλεις¹. Ο Moretti συγκρίνει την έπιγραφή με εκείνη όπου μνημονεύεται ή Κορώνη Ἀρκ(αδική) και ταυτίζει τις δύο όμώνυμες πόλεις².

Απ' όσα αναφέραμε παραπάνω πρέπει να θεωρηθεί ως βέβαιο ότι υπήρξε αρχαία πόλη Κορώνη (ή Κορώνεια) όχι πολύ μακριά από τη μεσαιωνική κώμη του Ταρσοῦ. Ἀκόμη κι αν δεχτούμε ότι με τα όνόματα αυτά μνημονεύονται περισσότερες της μιᾶς πόλεις (ή μιὰ από αυτές όπωσδήποτε στην αρχαία Ἀρκαδία και ή άλλη στην Κορινθία ή Ἀχαΐα)³, ένισχύεται παρά έξασθενείται ή άποψή μας, ότι δηλ. όχι πολύ μακριά από τον Ταρσό βρισκόταν κάποια πόλη με το όνομα Κορώνη.

Ο οικισμός αυτός που συναντάται στις πηγές σ' ολόκληρο σχεδόν το διάστημα της αρχαίας εποχής φαίνεται ότι έξακολούθησε να έπιζεί και κατά το μεσαίωνα. Σχετικά με την έπιβίωσή του μετά το τέλος της αρχαίας εποχής, έχουμε να παρατηρήσουμε τα έξής. Η άνύψωση της Πάτρας σε μητρόπολη και ή παραχώρηση των τριών έπισκοπῶν έγινε άμέσως μετά την άπόκρουση των

1. *Inscriptiones Graecae*, τόμ. IV, άρ. 1605: Λεῦκτρον, Κορώνη, Κεφαλληνία, Βοιαί, Κλίτωρ, Μεσσήνη.

2. L. Moretti, *δ. π.*, σ. 172.

3. Η ύποψία μας για την ύπαρξη μιᾶς άλλης Κορώνης (ή Κορώνειας) εκτός αρχαίου άρκαδικού έδάφους και συγκεκριμένα προς το μέρος της Ἀχαΐας στηρίζεται κυρίως στη σκέψη ότι θα ήταν πολύ δύσκολο μιὰ πόλη που βρισκόταν στο βορειοανατολικό τμήμα της Στυμφαλίας, δηλ. πολύ κοντά στην Κόρινθο, να παραχωρηθεί στη μητρόπολη της Πάτρας. Σε μερικούς παλαιούς χάρτες αναγράφεται πόλη Κορώνη βορειοδυτικά του Φενεοῦ. Ἐν δέν πρόκειται για σύγχυση με την αρχαία άχαϊκή πόλη Κερύνεια, ή θέση αυτή μας άπομακρύνει από τη βορειοανατολική Στυμφαλία αλλά όχι και από την ευρύτερη περιοχή της Ζήριας. Ἐτσι πρέπει να δεχτούμε ή ότι ή Κορώνη βρισκόταν ΒΔ του Φενεοῦ ή ότι υπήρχε και δεύτερη πόλη με το όνομα αυτό. Ἐν, πράγματι, υπήρξε και άλλη όμώνυμη πόλη στην περιοχή αυτή, τότε είναι πιθανό το συνοδικό γράμμα του πατριάρχη να έννοεί αυτή, όπως επίσης είναι πιθανό μερικές από τις αρχαίες έπιγραφές να έννοούν την ίδια πόλη (π.χ. ή

Σλάβων ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς πόλης (ἔτος 805) καὶ τὸ τέλος τῆς ὑποτιθέμενης σλαβοκρατίας τῶν 218 ἐτῶν στὴν Πελοπόννησο¹. Ἐπομένως, οἱ πόλεις Ταρσός καὶ Κορώνη, καθὼς καὶ ἡ Λακεδαίμονα καὶ Μεθώνη ποὺ ἀπετέλεσαν ἔδρες ἐπισκοπῶν τῆς νέας μητρόπολης πρέπει νὰ ὑπῆρχαν τουλάχιστο ἀπὸ τὸν Η' αἰώνα². Εἰδικὰ γιὰ τὴν Κορώνη, ἡ ὁποία μνημονεύεται καὶ σὲ ἀρχαῖες πηγές, φαίνεται πὼς ἐξακολουθοῦσε νὰ ἐπιζεῖ ὡς οἰκισμὸς τουλάχιστο ὡς τὸν Θ' αἰώνα. Ὁ Ταρσός, ἡ δευτέρη πόλις τῆς δίδυμης ἐπισκοπῆς, δὲ μνημονεύεται σὲ ἀρχαῖες πηγές ἀλλὰ καὶ μόνο τὸ ἀρχαῖο του ὄνομα δείχνει ὅτι ἡ συνέχεια δὲ διακόπηκε. Ὁ οἰκισμὸς ἐξακολούθησε νὰ ἐπιζεῖ ὡς σήμερα, ἐνῶ κατὰ τὴν ὑστεροβυζαντινὴν περίοδο ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ ὄχυρά φρούρια τῆς περιοχῆς³.

Ἡ ὑπαρξὴ τῆς Κορώνης (καὶ τοῦ Ταρσοῦ) ὡς πόλης κατὰ τὴ σκοτεινὴν περίοδο τοῦ Ζ' καὶ Η' αἰώνα εἶναι ἡ πρώτη σημαντικὴ διαπίστωση. Ἡ δευτέρη ἐπίσης σημαντικὴ διαπίστωση εἶναι ὅτι ἡ πόλις βρισκόταν στὴν ἀρχαία Ἀρκαδία (ἢ, τουλάχιστο, πολὺ κοντὰ στὰ βόρεια ὄρια τῆς), στὴν περιοχὴ δηλ. γιὰ τὴν ὁποία δὲν ὑπάρχουν εἰδήσεις παρὰ μόνο ἀπὸ τὸν Ι' αἰώνα καὶ ὕστερα καὶ ἔπου ὁ ἀστικὸς βίος πιστεύεται, γενικὰ, ὅτι ἐξέλιπε, τουλάχιστο ὡς τὰ μέσα τοῦ ΙΑ' αἰώνα⁴. Πρέπει λοιπὸν νὰ θεωρηθεῖ ὡς βέβαιο ὅτι καὶ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χερσονήσου ὑπῆρχαν πόλεις-φρούρια μὲ ἐλληνικὸ πληθυσμὸ⁵. Ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου γνωρίζουμε ὅτι στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ἀχαΐας ὑπῆρχαν ἐλληνικὰ καὶ σλαβικὰ χωριά⁶. Ἐπομένως εἶναι ἀκόμη φυσικότερο νὰ

ἐπιγραφὴ τοῦ τέλους τοῦ Γ' αἰ. π.Χ., μὲ τὴ συνθήκη). Ἐκεῖνο, ὅμως, ποὺ ὀφείλουμε νὰ θεωρήσουμε ὡς βέβαιο, εἶναι ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη ὑπῆρξε δευτέρη Κορώνη πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἀχαΐας, ἡ πόλις αὐτὴ δὲν πρέπει νὰ βρισκόταν μακριὰ ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς ἀρχαίας Ἀρκαδίας.

1. *Cronaca di Monembasia*, ἔκδ. I. Duicev, Palermo 1976, σ. 20. Constantine Porphyrogenitus, *De administrando imperio*, ἔκδ. G. Moravcsik-R. J. H. Jenkins, Dumbarton Oaks 1967, σ. 49 κ. ἑ.

2. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δεχτοῦμε, βέβαια, ὅτι ὅλες αὐτὲς οἱ πόλεις δὲν ὑπῆρχαν καὶ ὅτι ἀνεβίωσαν ὕστερα ἀπὸ μεταφορὰ ἐλληνικῶν πληθυσμῶν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Νικηφόρο (βλ. Μ. Κορδῶση, «Ἡ σλαβικὴ ἐποίκησις στὴν Πελοπόννησο, μὲ βάση τὰ σλαβικὰ τοπωνύμια», *Δωδώνη* 10 (1981) 420).

3. Μ. Κορδῶση, *Συμβολή*, ὅ.π., σ. 265: «Ἡ κώμη πρέπει νὰ ἄκμασε τουλάχιστο ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ Η' αἰώνα καὶ ὕστερα καὶ νὰ ἀποτελέσει καταφύγιο τοῦ ἐλληνισμοῦ τῆς περιοχῆς κατὰ τὶς τελευταῖες σλαβικὲς ἐπιδρομές. Ἀργότερα, ὅταν τὰ πράγματα ἠσύχασαν γιὰ τὴν περιοχὴ καὶ γιὰ ὀλόκληρη τὴν αὐτοκρατορία, τὸ ὄχυρὸ αὐτὸ φρούριο ἔχασε τὴ σημασία του, τὴν ἀπέκτησε ὅμως καὶ πάλι κατὰ τὸν ΙΕ' αἰώνα, κατὰ τὸν ὅποιο, μὲ τὶς μεγάλες τουρκικὲς ἐπιδρομές, δημιουργήθηκαν οἱ ἴδιες ἱστορικὲς συνθήκες».

4. Πρβλ. *Ιστοριογεωγραφικά* 1 (1985-86) 197-198, 211.

5. Πρβλ. Μ. Κορδῶση, «Ἡ σλαβικὴ ἐποίκησις», ὅ.π., σ. 426.

6. Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου, *De administrando*, ὅ.π., σ. 228. Ἡ ὑπαρξὴ, ἰδιαιτέρα, ἐλληνικῶν χωριῶν, δύο αἰῶνες ὕστερα ἀπὸ τὶς σλαβικὲς ἐγκαταστάσεις στὴ χερσόνησο, φανερῶνει ὅτι ἐλληνικοὶ καὶ σλαβικοὶ πληθυσμοὶ ζοῦσαν πολὺ κοντὰ καὶ μὲ σχετικὴ ἀρμονία, ἢ ὁποία διαταρασσόταν μόνο σὲ περιόδους κρίσης.

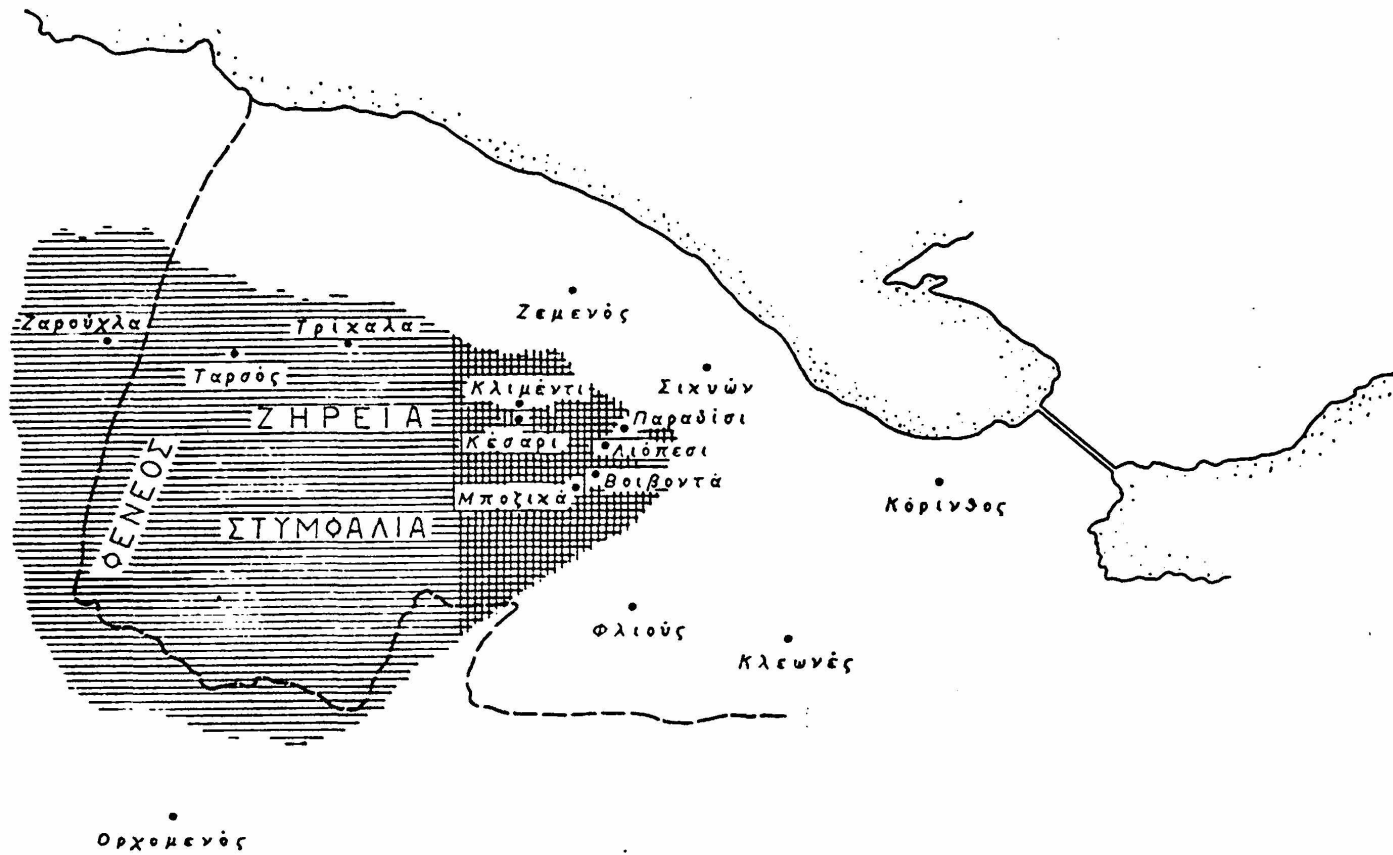

ὑπῆρχαν ἑλληνικὲς πόλεις, ποὺ ἦταν ὀχυρωμένες καὶ ἔτσι θὰ μπορούσαν νὰ ἀντισταθοῦν στὶς ξαφνικὲς ληστρικὲς ἐπιθέσεις τῶν Σλάβων. Οἱ πόλεις αὐτὲς πρέπει νὰ ἦταν διοικητικὰ καί, ἰδιαίτερα, ἐμπορικὰ κέντρα, οἱ ὅποῖες, ὅπως καὶ οἱ γνωστὲς πόλεις τῆς περιφέρειας τῆς χερσονήσου, πρέπει νὰ ἔγιναν ὄχι μόνον οἱ κυματοθραῦστες τῶν σλαβικῶν ἐπιδρομῶν (γνωστὴ εἶναι ἡ περίπτωση τῆς Πάτρας) ἀλλὰ καὶ οἱ κυριότεροι συντελεστὲς τῆς βαθμιαίας ἀφομοίωσης τῶν νέων ἐποίκων.

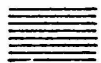
Μποροῦμε λοιπὸν τώρα νὰ καταλήξουμε στὰ ἑξῆς συμπεράσματα: α) Ὑπῆρξε ἀρχαία ἀρκαδικὴ πόλη Κορώνη ποὺ, κατὰ πᾶσα πιθανότητα, βρισκόταν στὸ βορειοανατολικὸ τμῆμα τῆς ἀρχαίας Ἀρκαδίας, κοντὰ στὰ ὄρια τῆς Σικυωνίας ἢ Φλειασίας. β) Ἡ ἀρχαία αὐτὴ πόλη φαίνεται πὼς ἐπέζησε τῶν σκοτεινῶν αἰώνων τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν, ἀφοῦ ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τῆς ὑποτιθέμενης σλαβοκρατίας στὴν Πελοπόννησο (ἀρχὲς Θ' αἰώνα) ὀρίσθηκε ὡς ἔδρα ἐπισκοπῆς.

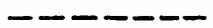

Υ Π Ο Μ Ν Η Μ Α

Περιοχή μέσα στην οποία πρέπει να βρισκόταν η Κορώνη.
Οι κάθετες και οριζόντιες γραμμές δείχνουν το πιθανότερο
εδαφικό τμήμα.

σημερινά όρια νομού Κορινθίας.

A B S T R A C T

THE ANCIENT ARCADIAN TOWN KORONE AND THE BYZANTINE SARSOKORONE

by

Michael S. Kordoses

In the ancient arcadian land there was a town called Corone, which is mentioned in the sources, especially in some inscriptions. In this article we propose that the town was situated in the NE edge of Arkadia and we identify it with the medieval Corone (Σαρσοκορώνη = Ταρσός + Κορώνη), mentioned as an episcopal see at the beginning of the ninth century. The existence of this town of the ancient Arcadia during the dark period of the seventh and eighth century A.D. appears to be certain.

**University of Ioannina
Department of History**

